

İngiliz Dilinde Çocuk Tasavvuru ve Değişimi

Şeyma AKIN*

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Konya, Türkiye

*Sorumlu Yazar:

E-posta: akinseyma@gmail.com

Geliş Tarihi: 25 Mayıs 2018

Kabul Tarihi: 07 Haziran 2018

Özet

İnsanlık tarihi boyunca toplumlar, işleyen bir sosyal sisteme sahip olmuşlar ve bu sistemin sürdürülebilirliği için bir takım kurumlar benimsemişlerdir. Aile bu kurumlar içinde belki de en önemlisini teşkil etmektedir. Bu bağlamda aileye biçilen rol, toplumdaki işlevi ve söz konusu kurumun sürdürülmesi için çocukların durumu ve konumu her zaman önemli bir mesele olarak süregelmiştir. Dolayısıyla çocuk meselesi ve çocuk tasavvuru ve de bunun dile yansımaları, toplumsal olana yönelik ipuçları barındırmaktadır. Bu makalede çocuk meselesi ve çocuk tasavvurunu İngiliz dili bağlamında ele alınmıştır. Böylece varlık olarak çocuğa karşılık gelen kelimeler, onların anlamları ve anlamdaki değişimler tartışılmıştır. Ayrıca, çocuk tasavvurunun bir dönem içinde hapsolmediği ve değişimlerden etkilenerek kendisinin de dönüştüğü ortaya konmuştur. Burada İngiliz dilinin seçilmesi, konuyu incelemek ve tartışmak için uygun bir zemin sağlamasıdır; zira söz konusu değişimin İngilizce ile sınırlı olmayıp diğer Batı dilleri ve toplumları için de geçerli olduğu belirtilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce, çocuk tasavvuru, toplumsal değişim, çocuk-ekonomi ilişkisi

The Concept of Child in English and its Change

Abstract

Throughout human history, societies had some form of functioning social system, and adopted various institutions to maintain them. The family is probably the most significant within these institutions. In this context, the position and function of children for the continuity of this institution has always been an important issue for the role claimed for the family. Therefore, the issue and concept of children and certainly their reflections on language sheds light on society. This article aims to discuss childhood and the concept of child in English. Thus, words referring to child as a being, their meanings and changes in their meanings will further be discussed. Furthermore, it will be put forth that the concept of child cannot be restricted to a period and that it transforms itself along with changes in society. The reason for choosing the English language is that it provides an appropriate base to analyse and discuss the matter; nevertheless, this change is not restricted to the English language, but also true for other Western languages and societies.

Keywords: English language, concept of child, social change, relation of child-economy

GİRİŞ

Toplumları anlamak için şüphesiz dile, kelimelerin kökenine ve zaman içinde kazandığı veya kaybettiği anlamlara bakmak gerekmektedir. Böylece, o toplumun herhangi bir konuyla ilgili tasavvurunu anlamak mümkün olacaktır; dolayısıyla hem etimolojisine hem de süreç içindeki değişimlere ve buna neden olan arka plana bakmak önemlidir. Çocuk kavramını ifade eden her dilde bir kelime olduğu muhakkaktır, ancak kelimenin kökenine baktığımız zaman ortak anlayışlar olduğu kadar farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bu da toplumların bir olguyu farklı tasavvur etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu makalenin amacı, İngilizcede çocuk ve çocukluk ile ilgili kavramların etimolojik olarak ne anlama geldiğine bakmak ve ardından çocuğa yüklenen anlamlarda yaşanan değişimleri incelemektir. Dolayısıyla, tarihsel süreçte çocuğun, çocukluğa ilişkin kavramların ve onlarla birlikte çocuk algısının nereye doğru evirildiği ortaya konacaktır. Ancak buradaki temel amaç, dil içindeki değişimleri ortaya koymak değildir; daha ziyade, dili bir araç olarak kullanarak toplumsal incelemektir. Böylece dildeki anlamlar, anlamdaki değişimler ve kaymalar üzerinden toplumsal anlayışın dönüşümü ele alınacaktır.

Çalışma, konuyla doğrudan ve dolaylı biçimde ilgili literatürün taranmasıyla gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, sözlükler ve etimolojik sözlüklerde çocuk kelimesi ve onunla eş anlamlı veya bağlantılı kavramlar taranmış ve listelenmiştir; ardından bu kelimelerin ne zaman ortaya çıktığı ve taşıdıkları anlamlar ortaya konmuştur. Zaman zaman kelimelerin kökenine ilişkin farklı yorumlara da yer verilmiştir, zira kavramların nereden ve nasıl türediğini izah

etmek için yazılı kaynaklar yetersiz kalmış ve birçok etimolojik çalışmada olduğu gibi yorum gerektirmiştir. Buna ilaveten, çocuklukla ilgili tarihsel çalışmalar incelenmiştir; bu sayede çocuk kavramının anlamı ötesinde toplumsal bağlamda çocuğun konumu anlaşılmasına ve aktarılmaya çalışılmıştır. Böylece, çocuğa ilişkin kavramların -değişimi sosyolojik gerçeklere dayanarak izah edilmeye çalışılmıştır.

Ancak tarih boyunca çocuk ve çocukluğa dair bilgiye erişmek oldukça zordur, zira çocukluk üzerine yazılan eserlerin sayısı kısıtlıdır. Çocuklar ailenin bir parçası veya eğitimin konusu bağlamında ele alındıklarından çocuklukla ilgili fikir edinmek için dolaylı bilgilerden faydalanmak gerekmektedir. Bu durumda, konuya muhatap olan kişiler olarak çocukların -veya ebeveynlerin- görüşlerini yansıtan kaynaklar da oldukça kısıtlıdır. Hal böyle olunca literatürde ikincil veya dolaylı kaynaklar kullanılmış ve bu veriler üzerinden analizler ve yorumlar yapılmıştır. Örneğin, çocuk oyuncağı, giysileri veya tasvirleri dahi araştırmalar için zemin teşkil etmiş ve bunlar üzerinden sonuçlar çıkarılmıştır. Bu nedenle yorumlar ve analizler arasında farklı görüşlerin ortaya çıkması da beklendiği bir durum olmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma mevcut literatür ile sınırlı kalmak durumunda ve elde edilen veriler doğrultusunda meseleyi incelemektedir.

Bir konuya daha açıklık getirmek gerekmektedir; burada ağırlıklı olarak İngilizce konuşan dünya, özellikle de İngiltere, ele alınmış olsa da Batı Avrupa'nın değişim sürecinin birbirinden tamamen farklı olduğunu söylemek söz konusu değildir. Fransa'da yaşanan kültürel bir değişim, İngiltere'yi ve diğer ülkeleri etkilemiş veya İngiltere'deki sanayi devrimi gibi bir mesele kısa süre sonra diğer ülkelerde

de gerçekleşmiştir. Bu nedenle aradaki farklara rağmen Batı Avrupa'nın benzer biçimde dönüştüğünü söylemek mümkündür [16]. Dolayısıyla, çocuk tasavvurundaki dönüşümün sadece İngiltere'ye mahsus olmadığından, zaman zaman diğer ülkelerdeki durumlardan örneklere de başvurulacaktır.

İngilizcede Çocuk Kavramı ve Anlamlarındaki Değişim

İngilizce Hint-Avrupa dil grubundandır; söz konusu dil MÖ 3400 sonrasında değişime uğramış ve geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bunlar Anadolu dilleri, Hint-İran, Yunan, Keltçe, Germence gibi dillerdir; ancak daha sonra Germence de kendi alt dallarına ayrılmış ve Batı Germence'den İngilizce, Fricce, Saksonca ve Yüksek Almanca türemiştir. Dillerin çeşitlenmesinde şüphesiz coğrafi faktörler ve siyasi yapılar etkili olmuştur. Ancak ayrışan bu dillerin tekrar etkileşime girdiği ve birbirinden etkilendiği görülmektedir. İngilizce de farklı dönemlerde etkilenmiş ve bu etkileşimler sonucunda bugünkü halini almıştır; bu bağlamda Keltlerin anılması gerekir ama esas rolü MS 450 civarında Anglo-Sakson istilası oynamıştır ve bundan sonra Eski İngilizce doğmuştur. 1066'daki Norman istilası ikinci bir dönüm noktasıdır ve dil, özellikle resmi dil, yoğun bir şekilde Fransızca etkisi altında kalmıştır [4, 18]). Modern İngilizcenin ortaya çıkması nispeten yeni sayılır, bu nedenle etimolojik çalışma yapmak ve kelimelerin kökenine ilişkin kesin sonuçlar elde etmek oldukça zordur. Nitekim bu zorluk, çocuk ve çocuklukla ilişkili kelimelerin kökenini ve dolayısıyla anlamını tespit etmekte de mevcuttur.

İngilizcenin, Hint-Avrupa dillerindedir ve temelde Batı Cermen dilinden türediği ve zaman içinde çeşitli dillerin etkisi altında kalarak değişime uğradığı ifade edilmiştir. 450 yılı itibariyle yaşanan Anglo-Sakson istilası ve 11.yüzyıldaki Norman istilasıyla İngilizce önemli bir kırılma yaşamış ve İngilizce bu süreçten sonra hem kelime- kavram anlamında hem de ses anlamında ciddi değişime uğramıştır. Bu değişim sürecini, çocuk ile ilgili kullanılan kelimelerde de izlemek mümkündür; ancak öncelikle çocuğa işaret eden kavramları ele almak gerekmektedir.

İngilizcede çocuk kelimesini tam karşılığı bilindiği üzere "child"dır ve kelime hem kız hem de erkek çocuğu için kullanılmaktadır. Ortaçağ İngilizcesinde de aynı kavram kullanılmakta, ancak daha erken dönemlerde "cild" biçiminde de yazılmaktadır. "Cild" kelimesinin kökenleri üretmek, ortaya koymak ve Gothik'den "kilthei" yani rahim kelimesinden türemiştir [13, 7, 11, 14].

Çocuk kavramının karşılığı "child" olsa da aynı veya benzer anlamlar içeren çok sayıda başka kelimeler de bulunmaktadır. Bunlardan biri, "bairn"dır ve Eski İngilizcedeki "bearn'den gelmektedir. Başka eski kullanıma örnekler "bob, bub, chit" gibi kelimelerdir. Başka dillerde olduğu gibi çocuk ya da yeni doğana ilişkin kelimeler aynı zamanda hayvan yavrusuna da işaret etmektedir; "brood" kelimesi hem ailenin çocukları hem de hayvan yavruları anlamına, "kid" ise keçi yavrusu anlamına gelmektedir.

Aynı zamanda gayri meşru ilişkiden doğan çocuklar için de tanımlamalar söz konusudur; "bantling" hem küçük çocuk hem de gayri meşru çocuk anlamlarını taşımaktadır. Ayrıca aynı anlamda "bastard" kelimesi mevcuttur, fakat "bastard" gayri meşru ilişkiye gönderme yaptığı gibi daha düşük bir statüden biriyle gerçekleşen birliktelik neticesinde veya kökeni belirsiz olan çocuğa da işaret etmektedir. Hatta aynı kelime botanikte şeklen bozuk olanı ifade etmektedir. Şımarık, afacan, haylaz gibi anlamlar içeren çocuk kelimeleri de mevcuttur; birkaç örnek verilirse: brat, cockney,

imp, rascal, puppy vs. gibi kavramlar mevcuttur [9].

İngilizce, cinsiyet tanımlayan bir dildir ve bu nedenle çocuk için cinsiyet ayrımı yapan kelimeler mevcuttur; bunlardan en bilinenleri şüphesiz "boy" ve "girl" kelimeleridir. Bu iki kavramın eş anlamlıları olan "lad ve lass" bugünün İngilizcesinde daha bölgesel olarak varlığını sürdürmektedir. "Child" kelimesinin kökenine değinilmisti; bu kavramın kökenine dair çok fazla ihtilaf söz konusu değildir. Ancak aynı "boy" ve "girl" kelimeleri için söylenemez, zira her ikisinin de Germen dilinden geldiğine dair iddialar olduğu kadar başka dillerden de kanıtlar öne süren bulunmaktadır [8]. Ayrıca "boy" ve "girl" kelimeleri etimolojik olarak birbirleriyle bağlantılı da değildir [3]; oysa birçok eril ve dişil kelime birbiriyle bağlantılıdır ve birbirinden türemiştir.

"Girl" kelimesinin nereden geldiği ve türediğine dair farklı görüşler mevcuttur. 1290 itibariyle kullanılan kelimenin kökeninin [8], Eski İngilizcedeki "gyrela"dan geldiği ve "girle, gerle, gyrl" şeklinde yazıldığı, ancak aynı zamanda giysi anlamına gelen "gierela"dan türediği ileri sürülmektedir [3]. Ancak Liberman'a göre, "girl" kelimesinin kökenini Aşağı (Kuzey) Almancada aramak gerekmektedir, zira orada kullanılan "gör" kelimesi çocuğa işaret etmektedir ve "gir-, gur-" gibi ekler, çocuk veya hayvan yavrusuyla ilişkilidir. "Girl"deki "l" eki ise, küçültme işlevi görmektedir [8, 7, 15, 13]. "Girl" kelimesinin anlamına baktığımızda da semantik bir değişim olduğunu görürüz; şöyle ki, "girl" her iki cinsiyet için de kullanılmaktaydı ve erkek ile kız arasındaki farkı belirtmek için "knavel girl, gay girl" ifadeleri kullanılmaktaydı [3, 13]. Modern İngilizcenin erken dönemlerinde ise bugünkü anlamını kazanmıştır; yine de bu süreç içinde kız çocuğu anlamının yanı sıra "hizmetli" gibi anlamlarda da kullanılmıştır [3].

"Boy" kelimesini ele aldığımızda da kökenine ilişkin birbirinden oldukça farklı tanımlar ve açıklamalarla karşılaşmaktayız [7, 11, 14]. 1260 itibariyle kullanılan boy kelimesini, özel isim olan "Boia"da görmek mümkündür (Eski İngilizce). Kelimenin kendisi her ne kadar 13. yüzyılda varlık gösterse de erkek çocuk olarak kullanımına, 1400'ler sonrasında Orta İngilizcede rastlamaktayız [8]. Daha erken dönemlerde daha ziyade hizmetli anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin kökenine ilişkin farklı görüşlerin olduğu belirtilmiştir; bunlardan biri Batı Germen kökenli ve "boi, boy" ve "boef" gibi kelimelerden türemiş olduğudur. Ancak, etimolojisine bakarak daha ziyade Fransızcadan türediğine dair görüşler de mevcuttur; böylece zincirlemek anlamına gelen "embuier" kelimesinden türediği belirtilmektedir. Bu konuda Liberman'ın görüşü daha ağırlık kazanmaktadır ve kelimenin Germen kökenli olma ihtimali yüksektir [3, 13]. Liberman'a göre [8] kelimenin kaynağı, "boi" (küçük erkek kardeş) ve "bo" (kötü ruh, şeytan) kelimelerinin bir karışımıdır.

Bugünün İngilizcesine baktığımızda çocukluğu aşamalar biçiminde sınıflandıran kavramlar mevcuttur. Bunların bir kısmı bebeklikle ilgilidir; örneğin "baby" yeni doğan, "infant" henüz yürümeyen bebek, "toddler" yeni yürümeye başlayan çocuk için kullanılmaktadır. "Teenager" aşağı yukarı 12 yaş sonrasını ifade ederken, "adolescent" henüz yetişkin olarak kabul edilmeyen gençtir. Çocukluk aşamalarının tanımlanması, Batı dünyası için yeni bir olgu değildir, çünkü örneğin 6.yüzyılda Bizans imparatorluğunda, Ortaçağ metinlerinde veya Latincede mevcuttur [1]. Ancak modernleşmeyle beraber yaygınlık kazanmıştır ve bugün İngilizcede de bulunmaktadır [16]. "Adolescence", örneğin, 1830'dan sonra kullanılmaya başlanmış ve 19.yüzyıl sonunda yaygınlaşmıştır. Aries, bu dönemleri Fransızca da

sonradan girdiğini, hatta her tarihsel dönemin tercih ettiği bir yaş dönemi olduğunu ileri sürmektedir [1].

Çocukluğun Değişimi

Çocuğu tanımlayan kavramların zaman içinde değiştiği ifade edilmişti; bu değişim, bazen kullanılan kelimenin anlamını yitirmesi veya yerine yenilerinin kullanılması şeklinde, bazen de kelimenin anlamının genişlemesi veya değişmesi yönünde gerçekleşmiştir. Bu şekilde meydana gelen anlam değişiminin, elbette sosyolojik bir karşılığı vardır ve toplumsal değişime işaret etmektedir. Bu anlam değişimine en çarpıcı örnek muhtemelen, çocuk kelimesinin özellikle Ortaçağ'da daha çok hizmetli doğrultusunda anlam kaymasıdır; zira bazı kelimeler hem çocuk hem de hizmetli anlamını kazanarak anlamı genişlemiş ve çocuk anlamını kaybedip sadece hizmetli anlamını alarak bir anlam kayması gerçekleşmiştir. Bu değişimi, İncil tercümelelerinde de izlemek mümkündür [12]. Yukarıda da bahsedildiği gibi, çocuk kavramı ve çocukluk ile ilgili tarihsel süreci kapsayan bir çalışmanın zorluğu yetersiz ve dolaylı kaynakların bulunmasıdır. Dolayısıyla bu sorunu aşmak için ne gibi yöntemlerin faydalı olacağı ve ardından çocuk-hizmet ilişkisini gösteren kelimeler ele alınacaktır; ardından bu değişimin tarihsel ve toplumsal nedenleri incelenecektir.

Tarihe ilişkin bilgilerimiz olsa da bu bilgilerin çok azı sıradan insana veya topluluğa dair bilgi vermektedir. Benzer bir sorun çocuk ve çocukluk ile ilgili de söylenebilir, çünkü modern dönemin aksine çocuk odak noktasında olmamıştır. Bu yüzden çocukluğa ilişkin kaynaklar sınırlı ve çoğunlukla dolaylıdır. Yine de Ortaçağ Avrupa'sına baktığımızda toplum ve çocuk hakkında bilgi sağlayan bir takım kaynaklar mevcuttur; iki önemli kaynak, mahkeme kayıtları ve kilise kayıtlarıdır. Hanawalt [6], ne gibi kayıtlar olduğunu ve isim verme gibi toplumsal uygulamaların bize nasıl ışık tuttuğunu ortaya koymaktadır. Örneğin vaftiz uygulaması; isim koyma, vaftiz babalığı veya anneliğinin sorumlulukları, bu vesileyle oluşan yeni ilişki ağları gibi konularda döneme dair epeyce bilgi vermektedir. Buradan hareketle çocuğa atfedilen anlamda bir değişim olduğunu yorumlamak mümkündür; şöyle ki, daha önceleri ölen çocuğun ismi, ondan sonra doğana verilirken bu uygulamadan vazgeçildiği görülmektedir [16]. Yine, çocukların hayatına ilişkin başka bilgiler edinmek de mümkündür; isim verme, vaftiz, beşikler, oyuncaklar, giysiler vs. çocukluğa ilişkin tavrı anlamada yardımcı olan araçlardır [10]. Dolayısıyla bu gibi kaynaklar, topluma ve toplumun değer yargılarına ilişkin yorum yapmak için bir takım imkanlar sunmaktadır.

Özellikle Ortaçağ İngilteresinde hizmet-çocuk ilişkisini gösteren çok sayıda kelime bulunmaktadır; lad kelimesi, örneğin, "to lead" kelimesiyle ilişkilidir ve efendiye takip etmek anlamını taşımaktadır [12, 8]. "Lad", Orta İngiltercede hizmetli veya kökeni belirsiz anlamına gelmektedir [7]. "Boy" kelimesi temelde erkek çocuk anlamına gelse de, aynı zamanda hem erkek hizmetli hem de düşük statüden gelen kişiyi ifade etmektedir. Ayrıca, "boie" kelimesi, Anglo-Norman dilinde "zincirli insan" anlamında bir kısaltmadır; Orta Flemenkçede benzer bir kelime olan "boie" hizmetli anlamını taşımaktadır [12]. Yine "boy, lad" gibi erkek çocuk anlamına gelen "cniht, cnapa" hem çocuk hem de hizmetli anlamındadır. Çocuk anlamını taşıyan "churl ve knave" ise anlamını tamamen değiştirmiş ve soylu olmayan demektir [12]. Erken modern döneme baktığımızda da çocuk kelimesinin, hizmet işleriyle ilgili kullanımlarına rastlamak mümkündür; bunun bir örneği "chamber-child", yani vale/oda hizmetçisidir [12].

Çocuk-hizmetli ilişkisi, sadece erkek çocuklarıyla sınırlı değildir, zira kıza işaret eden kavramların da aynı biçimde hizmetli anlamında kullanıldığı görülmektedir [12]. Örneğin "magden, maiden, maid" kelimeleri, hem kız çocuk hem de hizmetkar anlamında kullanılmıştır; hatta zaman içinde bakire anlamı da kazanmıştır. Aynı şekilde "wench" de ilk başlarda kız çocuğu anlamını taşımış ve "magden" kelimesinin yerini almıştır. Süreç içinde "wench" anlam değiştirerek hem hizmetçi hem hayat kadını için kullanılmaya başlanmıştır. Böylece her ikisinin de kız çocuğu olarak anlamlarını yitirmeleriyle "girl kelimesi öne çıkmıştır. Yine de 17. Ve 18.yy. da "girl" kelimesinin, hem hizmetçi hem hafif kadın, hem de kız çocuğu olarak var olduğu görülmektedir[3, 12]. Yine de başlarda her iki cinsiyet için kullanılan "girl" kelimesinin daha çok kız çocuğu anlamında kullanıldığı, süreç içinde belirli dönemlerde değişime uğrasa da mevcut anlamını kazandığı görülmektedir.

Bu durumda sorulması gereken soru, neden çocuk kelimesinin zaman içinde, özellikle de Ortaçağ İngiltere'sinde aynı zamanda hizmetli anlamına geldiği veya zamanla o anlamları kazandığıdır. Söz konusu durumun anlaşılması için kısaca toplumsal koşullara ve özelliklere değinmekte yarar vardır. Öncelikle, toplumsal işleyiş biçiminde -modern dönemin aksine- çocukların üretimde aktif rol aldıkları bilinmektedir ve bu durum sanayileşmemiş her toplum için geçerli bir olgudur. Bir diğer husus, toplumun bireyselliğe yer vermemesidir; daha doğrusu var olmanın ve hayatta kalmanın ön koşulu daha büyük bir topluluğa veya gruba mensup olmakla mümkündür. Bu durum, geniş bir ailenin parçası olmak veya bir efendiye ait olmak anlamına gelmektedir ki burada "vagabond" kelimesinin kökenine bakmak oldukça açıklayıcıdır, zira önemli bir toplumsal gerçeğe ışık tutan bir kavramdır. Bugün sözlüklere baktığımızda başıboş veya serseri gibi karşılığı olan bu kavram, aslında bir efendiye bağlı olmayan anlamına gelmektedir ve modern anlamdaki hür olma durumuna işaret etmemektedir. Aksine, bu kişiler, toplumsal yapının dışındadır ve olumsuz bir duruma gönderme yapmaktadır. 14.yüzyıl İngiltere'sinde örneğin böyle bir anlamdan bahsetmek mümkündür [12]. Hal böyle olunca, küçük yaştan itibaren hem erkek hem de kız çocukların iş yaptığı ve zaman zaman kendi aile evinin dışında bir efendiye bağlı çalıştıkları görülmektedir. Bu durum o döneme göre olağan ve olması gereken bir olgudur.

Toplumsal yapının sürdürülmesi için her bireyin bir işlevi olduğu muhakkaktır; bu bağlamda çocukların da bir takım görevler yerine getirmeleri ve hizmet ile ilgili kavramların sürdürülmesi beklendik bir sonuçtur ve iş ilişkilerinde kurumsallaşmaya işaret etmektedir. Bunun belki de en açık görüldüğü noktalardan biri, çıraklık kurumudur ve çıraklık kelimesi bahsedilen ilişki biçimini ortaya koymaktadır. "Apprentice", yani çırak, Fransızca kökenli bir kelime olup tutmak, ele geçirmek kökenine dayanmaktadır ve ustaya bağlı çalışan kişiyi ifade etmektedir. Hem ortaçağda hem de erken modern dönemde çocuklar, ailelerinden ayrılarak bir usta yanında meslek öğrenmeye gitmektedirler. İngiliz ailelerin, 8-16 yaş arası çocuklarını çırak olarak verdikleri bilinmektedir. Erken modern dönemde erkek çocukların üçte ikisinin ve kız çocukların dörtte üçünün ev dışında hizmetli veya çırak olarak çalıştığı anlaşılmaktadır [12]. Bunun sürdürülmesine dair nedenlere daha önce değinilmişti, ancak bahsi geçen nedenler dışında söz konusu toplumsal kurumun zaman zaman koruyucu bir işlevi olduğu da görülmektedir, zira bu, özellikle yetim çocuklar için topluma entegre olma imkanı sunmaktadır. Ayrıca, bu uygulamayı çocuğun geleceğini inşa etmek olarak nitelemek mümkündür [6].

Aşağıda belirtileceği gibi, çıraklık kurumunun kişiye ve ailesine sağladığı bir takım ekonomik ve toplumsal avantajlar bulunmaktadır.

1351-1430 yılları arasında çıkarılan yasalar [12], tam da bu toplumsal gerçeğe işaret etmektedir, çünkü inşa edilmiş olan yapının bozulmasına karşı alınan önlemleri ortaya koymaktadır. Bu yasalar, söz konusu toplumsal düzenin sürdürülmesi için zorlayıcı bir etkiye sahip olmuştur, zira toplumsal hareketlilik söz konusu yapı ve düzen için bir tehdit teşkil etmekteydi. Bu bağlamda örneğin lortlara bağlı kalınması için uzun vadeli sözleşmeler yapılmış, bazı mülkiyetlerin satılması veya insan hareketliliği engellenmiştir. Kırsal aileler, bunu özellikle çocuklarını çırak olarak göndererek baypas etmeye çalışmışlardır.

Çıraklık kurumuyla ilgili ayrıntılı bilgi veren çalışmalardan biri, Hanawalt'a aittir [6]. Bu kurum, toplumsal bir düzene işaret etmektedir; böylece sadece çalışma hayatına ilişkin bir olgu olmanın yanı sıra toplumsal ilişkileri de etkilemekte ve bu ilişkilerin sürdürülmesini desteklemektedir. Örneğin, kentteki aileler ile kırsaldaki aileler arasında ilişki bu sayede sürdürülmektedir, zira çırak olarak alınacak kişi sıradan biri değildir, aksine gelecekteki varis, damat, hatta efendinin erken ölümü durumunda dul karısının kocası olma ihtimali söz konusudur. Yine, bu kurum kent ve loncaların denetimi altındadır, dolayısıyla "vatandaşlık" hakkı kazanma imkanı sağlamaktadır; 14-15 yaş itibariyle vergilendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Kadınlarda çıraklık nadir görülen bir durum olsa da, ev içi hizmetlerine yönelik sözleşmelerin yapıldığı bilinmektedir. Yine de, hizmet ve meslek öğrenme amacıyla başka bir evde görev alması erişkinliğe ilk adım olarak nitelendirilmektedir. Sanayi devrimiyle birlikte usta-çırak, hizmetli gibi toplumsal ve ekonomik kurumlar bozulmuştur.

Modern Dünyanın Çocuğu

Bu durumda akla gelen soru, nasıl oldu da modern dünyada çocuk ve çocukluğa attığımız anlamların bu denli değiştiğidir; zira Viviana Zelizer'in "Pricing the Priceless the Child" [17] adlı eserinde de belirttiği gibi günümüzde "çocuk" kavramı ekonomik değerini kaybetmiş ve kutsallaştırılmıştır. Bugünün penceresinden baktığımızda çocuğun hizmetli olması, eve para getirmesi, ailesinden uzak olması, hatta çıraklık yapması çocuğa eziyet olarak algılanmaktadır; oysa yüzyıllar boyunca bu durumun tersi geçerli olmuştur. Söz konusu olguyu yorumlayan çalışmalara bakıldığında iki farklı yönde eğilim olduğu göze çarpmaktadır. Bir tarafta eski toplumların çocuklarına değer vermedikleri ve onları yetiştirirken sevgi ve şefkate yer vermedikleri iddiası vardır [1]; diğer yandan ise toplumları kendi koşullarında ve bağlamlarında ele almak ve anlamlandırmak gerektiği görüşü söz konusudur. İkinci görüşe göre çocukların çalışıyor ve üretim faaliyetlerine katılıyor olmasına bugünkü koşullarla bakmak ve bugünün değer yargılarıyla yorumlamak doğru olmayacaktır. Zira çocuklara karşı insafsız davranıldığı veya onlara karşı anne-babanın şefkat ve muhabbet beslemediği bakış açısı hem yanıltıcı olacak hem de durumu anlamak için açıklayıcı olmayacaktır. Bunun için Ryan [12] Tacitus'un "Germania"sından bir örnek vermektedir; Romalı tarihçi, adada karşılaştığı topluluklar için toplumsal statüleri ne olursa olsun aynı eğitim aldıkları, yani ayrıcalıklı davranılmadığı ve de deforme doğan çocukları ölüme terk etmediklerini belirtmektedir; oysa başka toplumlarda bu gibi pratikler söz konusudur. Fass [5] da ortaçağda ebeveynlerin zaman zaman çocuklarını manastıra terk etmesini sevgisizlik olarak yorumlamanın doğru olmadığını, daha

ziyade imkansızlıktan böyle davrandıklarını ileri sürmektedir. Burada herhangi bir toplumun diğerinden daha iyi veya doğru olduğunu söylemek konuyu anlamak açısından yanıltıcı olacaktır; dolayısıyla İngiltere'nin koşullarında –ve geniş anlamda Batı koşullarında- çocukluğa dair değişimi anlamak için toplumsal süreci anlamak gerekmektedir. Literatüre bakıldığında geçmiş toplumlarda çocuklara sergilenen tavrın yorumlanmasında hem olumlu hem de olumsuz görüşlerin olduğu açıktır. Stearn [15], çocuklara yönelik tutumları eleştirenler için günümüz algı ve yargılarının o döneme giydirilerek yorumlandığını ifade etmektedir. Hanawalt da bu görüşü paylaşmaktadır [6]; ona göre çocuklara değer verildiğine ve onların hayatın önemli bir parçası olarak algılandığına dair çok sayıda bulgu mevcuttur.

Batı toplumunu değiştiren temel unsur modernleşme sürecidir ve bu anlamda kentleşme ve sanayileşme başat rol oynamaktadırlar. Her iki faktörün İngiltere'de erken geliştiği bilinmektedir, dolayısıyla burada yaşanan değişimler başka yerleri de etkilemiştir. Elbette bu değişimin bir anda olduğunu söylemek imkansızdır, ortaçağ İngiltere'sinden modern döneme geçiş uzun bir süredir ve bu süreç içinde çocukluk algısı da yavaş yavaş değişmiştir. 17. yüzyıla kadar çocuk, aileye küçük yaştan itibaren yardım eden bir üyedir [5]. Örneğin, 4 yaşından sonra kardeşlerine bakma, 7 yaş sonrası odun toplama veya temizlik yapma, 12 yaş itibariyle dokuma veya hayvanlara bakma gibi görevler yerine getirmektedir. Ancak özellikle 18.yüzyıldaki demografik devrim, kentleşme, evlilik anlayışlarının değişmesi vb. gelişmeler gibi toplumsal dönüşümler sonucunda çocukluk tasavvuru da değişmiştir. Aries, bu değişimi gösteren önemli unsurlardan birinin çocuk tasvirleri olduğunu belirtmektedir. Batı'da resim geleneği oldukça eski olmasına rağmen çocuk tasvirini konusunda 17.yüzyıl itibariyle tutumların değiştiği gözlemlenmektedir; şöyle ki önceleri sadece İsa peygamberin bebekliği tasvir edilirken ve onun dışında çocuk resimlerine pek rastlanmazken, bu dönemde çocuk birey olarak resimlerde yer almaktadır. Yine de uzun bir süre yetişkin gibi giysilerle tasvir edildiği görülmektedir [1]. Aries, çocuğun daha merkezi bir konum almaya başlamasını, 19.yüzyılda "ilk komünionda" çocuklara hazırlanan kostümlerden de anlaşıldığını belirtmektedir [1].

Çocuklara karşı tutumların tümüyle olumlu anlamda değiştiğini söylemek elbette imkansızdır, zira özellikle demografik değişimler sonrasında çocukların durumunda da değişiklik meydana gelmektedir. 18.yüzyıl İngiltere'sinde örneğin çocukların terkedilmesinin arttığı görülmüştür [5]. Bu dönemde yetimhanelerde artış (o dönemde terk edilen veya yetim çocuklar bir sorun teşkil etmekteydi ve çeşitli kurumlarla buna cevap verilmeye çalışılmıştı; örneğin, bu durumda olan çocuklar için "filius nullius" (hiç kimsenin çocuğu) kavramı kullanılmıştır [5], ayrıca manastır gibi yerlerde çocukların gizlice bırakılması için bir çekmece sistemi söz konusudur. Çocukların durumuna ilişkin belirtilmesi gereken ikinci bir husus ise elbette sanayi alanındaki çocuk işçiliğidir; yine burada da çocuk ekonomik bir değerdir ve ailenin geçimine katkıda bulunmaktadır. Ancak önceki yüzyıllardan farklı olarak, çalışma koşulları oldukça ağırdır. Bu nedenle, çocuk işçiliğinin değişmesine yönelik çok sayıda talep bulunmaktadır. Örneğin, 19.yüzyıl ortalarında kömür sanayiinde çalışanların yüzde 13'ü 15 yaşın altındadır, çünkü küçük olduklarından yer altında hareket etmeleri daha kolaydır. Diğer Batı sanayilerinde de durum bundan farklı değildir. Bahsedilen sektörde erkek çocuklar çalışmaktadırlar, kız çocuklar ise tekstil üretiminde yoğun biçimde istihdam edilmiştir [5].

İfade edildiği gibi çocuk işçiliğine karşı düzenlemeler yapılmış ama sonlandırılması epeyce zaman almıştır, bunun elbette çeşitli nedenleri mevcuttur, ancak en temel nedenlerden biri muhtemelen devletlerin zorunlu eğitim politikalarıdır [5]. Ancak, zorunlu eğitim geldikten sonra dahi okula giden çocukların oranı ilk başlarda düşük olmuştur. Bunun dışında ilk başlarda çocuk işçiliğini yasaklayan yasalar yerine düzenleyen yasalar çıkarılmıştır, yani burada da aşamalı bir geçiş sürecinden bahsetmek mümkündür. Örneğin 1851'e kadar İngiltere'de 5-9 yaş arası çocukları sanayide görmek mümkün; yine de 10-14 yaş arasındaki çocukların 20.yüzyılın başlarında dahi yoğun bir şekilde sanayide çalıştığı anlaşılmaktadır [2].

Bugün tartışmayı bile gereksiz bulduğumuz çocuk hakları meselesi de modern bir olgudur, zira çocukların ayrı bireyler olarak algılanması, daha doğrusu her bir kişinin birey olarak yorumlanması nispeten yeni bir bakış açısıdır. Bu durum, ailenin de yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir [5]. Şöyle ki, her konuda nihai karar veren babanın yetkilerinin "devredildiğini" ve annenin hak sahibi olarak tanımlandığını görmekteyiz. Ancak en büyük rolü devlet oynamıştır, çünkü çocuk üzerindeki bir takım hakları kendi üstlenmiştir. Bu bağlamda çocuk hakları, çocuk işçiliğinin yasaklanması, çocuk mahkemeleri gibi yeni anlayış ve kurumlar oluşturulmuştur. Ayrıca çocuk araştırmaları gündeme gelmeye başlamış, çocuğu ve çocukluğu anlama ve yorumlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, 1905 itibariyle ilk zeka testleri ortaya çıkmıştır.

Hem çocuk işçiliğinin sonlandırılması hem de çocuğun ve çocukluğun "kutsallaştırılması" toplumun ona attığı anlamın farklılaştığını göstermektedir. Bu geçiş sürecini anlamak için çocuk tasavvurunun değişmesine yol açan zihinsel gelişmeler mutlaka başat rol oynamıştır. Bu bağlamda aydınlanma ve onun getirdiği anlayış çocukluğun yeniden tartışılmasına neden olmuştur, zira çocuğun günahlarla dünyaya geldiği görüşünün yerine masumiyeti ileri sürülmüş ve eğitimle ahlaklı bireyler yetiştirmenin mümkün olduğu tartışılmıştır. Rousseau, Pestalozzi, Fröbel gibi isimler bu konuda önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır [5]. Böylece çocuk, merkezi bir konum almaya başlamış ve siyaseten, hukuk ve toplumsal olarak yeniden yorumlanmıştır.

Çocuk, 18. yüzyıldan sonra ilgi odağı olmaya başlamıştır; fakat asıl değişim 19. yüzyıl itibariyle gerçekleşmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi devletlerin zorunlu eğitim politikaları, bu süreçte belirleyici rol oynamıştır. Daha öncesinde çocuklar için hayır kurumlarının veya kilisenin Pazar okulları [5] gibi yerler bulunmuş olsa da yaygın eğitim modern bir olgudur ve toplumun bütün kesimlerinin fiilen dahil edilmesi 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Eğitim meselesi uzun süre daha çok orta sınıf kentlilerin meselesi olmuştur; bu nokta önemlidir, çünkü çocuk algısının değişiminde söz konusu sınıfın belirleyici bir rolü vardır [16]. Buna bir örnek Viktoria dönemi kentli orta sınıftır. 19. yüzyılın büyük bir kısmında hüküm süren kraliçenin adını alan bu dönem, ülkenin zenginleşmesi, sanayileşmesi ve kentleşmesi açısından kritik bir süreçtir. Refah seviyesinin yükselmesiyle beraber orta sınıftan aileler, çocuklarına karşı önceki nesillerden daha farklı tutum sergilemeye başlamışlardır. Aynı çocuk odaları, özel oyuncaklar, çocuk edebiyatı gibi yeni uygulamalar ve olgular ortaya çıkmış, ama aynı zamanda kız ve erkek çocuklarının da ayrıştığı bir dönem olmuştur [5]. Kızların ve erkeklerin giyeceği renklerden ve oynayacağı oyuncaklardan edebiyat kitaplarına kadar iki cins arasında keskin bir farklılaşma göze çarpmaktadır. .

SONUÇ

Toplumlar, birbirlerine benzedikleri kadar elbette farklılıkları vardır; bunu toplumların çocuk tasavvurunda da görmek mümkündür. Çocuk neslin devamı olduğu kadar toplumun ona biçtiği roller doğrultusunda kendisinin işlevleri de vardır. Burada toplumsal koşulların belirleyiciliği dışında dini faktörler de önemlidir, çünkü insanın ve çocuğun ontolojisine izahlar getirmektedir. Bu bağlamda İngiltere'nin daha doğrusu Roma etkisi altındaki Batı dünyasının Hıristiyanlıktan etkilendiği, bu nedenle de çocuğun doğuştan günahkar olup, yaptığı işlerle arındığı anlayışı önemlidir. Modernleşmeyle, özellikle de Aydınlanma ile bu anlayışın değişmesi, çocuğun masum olduğu kabulünü beraberinde getirmiştir.

Bir diğer unsur, toplumların değişmesiyle çocuk tasavvurundaki değişimdir; yukarıda da kısaca değinildiği gibi modernleşme önemli bir kırılma noktasıdır. Tarım toplumlarında açık biçimde tanımlanmasa da bir çocuk tasavvuru mevcuttur; her ne kadar çocuk ayrı bir birey gibi algılanmasa dahi toplum içindeki konumu, rolü ve işlevleri normlarla belirlenmiştir. Modern dünya ile karşılaştırıldığında, Ortaçağ'da bu işlev daha ziyade ekonomiktir, çünkü küçük yaştan itibaren önce ev içi hizmetlerinde sonra da dışardaki işlerde aileye yardımcı olmaktadır. Burada hem aileye katkı sağlamakta hem de kendisi hayata hazırlanmaktadır. Böyle bir işlevin, örneğin İngiltere'de, daha da genişlediğini görmekteyiz, artık çocuk çıkarı veya hizmetli olarak başka yerlerde de çalışma hayatının bir parçasıdır. Söz konusu durum dile de yansdığından Ortaçağ İngilizcesinde çocukla ilgili kavramların hizmetli doğrultusunda anlam değiştirdiği görülmektedir. Bunlar ise toplumsal yapıya ve toplum inşasına dair önemli ipuçları vermektedir.

17. yüzyıl sonrasında çocuk tasavvuru aşama aşama değişmiştir ve bu değişim öncelikle orta sınıf ailelerden başlamış sonra toplumun geneline yayılmıştır. Ancak, sadece söz konusu sınıftan kaynaklandığını söylemek mümkün değildir; değişim, ekonomik ve toplumsal olduğu kadar siyasi ve düşünsel dünyanın da ürünüdür. Böylece "geleneksel" dünyanın çocuğunun ve çocuk algısının değişmesinde üç temel unsur vardır [16]. Birinci mesele, zorunlu eğitimin yaygınlaşması ve bu nedenle çocukların işi bırakıp okula gitmesidir; ikincisi ailenin küçülmesi – ki burada kentleşme ve sanayileşme gibi faktörler başat rol oynamaktadır. Üçüncü husus ise doğum-ölüm oranındaki değişimdir, böylece çok çocuk sahibi olma gibi anlayışlar da dönüşmüştür. Ancak bütün bunların temelinde toplumların zihinsel anlamda öncekine göre farklı hale gelmesi yatmaktadır, zira çocuğa atfedilen anlam ve değerleri bugün olduğu gibi kabul etme anlayışı söz konusudur. Günümüzde çocuk hakları, eğitim hakkı ve ihtiyacı, çocuk mahkemeleri, hatta aile ve ebeveynlerden bağımsız çocuk anlayışı vardır ve bu evrensel düzeyde de gözlemlenmektedir. Bu anlayışın özellikle 1960'lardan sonra geliştiğini söylemek ve sonuçlarını 1989'da çıkarılan BM çocuk hakları sözleşmesinde görmek mümkündür. 54 maddelik bu sözleşme [22], en başta evrensel bir çocuk tanımı yapmakta ve devleti çocuk meselesinde temel bir aktör haline getirmektedir. Çocuğun eğitim hakkının ve imkânının sağlanması veya ebeveyne bazı durumlarda devletin müdahale edebileceği gibi hususlar burada tanımlanmıştır. Bu da, böyle bir anlayışın ve algının daha modern dünyada ortaya çıktığını göstermektedir.

KAYNAKLAR

[1] Aries, P. 1962. Centuries of childhood – A social history of family life (çev. Robert Baldick), Alfred Knopf, New York.

[2] Cunningham, H. 1996. Combating child labour: the British experience, içinde Child Labour in historical perspective 1800-1985: case studies from Europe, Japan and Colombia (ed. Hugh Cunningham & Pier Paolo Viezzo), Unicef. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/hisper_childlabour_low.pdf#page=43, (erişim 21.11.2017).

[3] Curzan, A. 2003. Gender Shifts in the History of English, Cambridge University Press.

[4] Durkin, P. 2009. The Oxford Guide to Etymology, Oxford University Press, New York.

[5] Fass, P. S.. 2004 (Editor in Chief). Encyclopedia of Children and Childhood: In History and Society, Vol. 1, 2, 3, Thomson Gale.

[6] Hanawalt, B. 1993. Growing up in medieval London: the experience of childhood in history, Oxford University Press.

[7] Klein, E. 1969. A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language, Elsevier.

[8] Liberman, A. 2008. An analytic dictionary of English etymology : An Introduction, University of Minnesota Press.

[9] Liberman, A. 2010. A Bibliography of English Etymology, University of Minnesota Press.

[10] Orme, N. 2009. Medieval Childhood: Challenge,

Change and Achievement, Childhood in the Past, 1:1, 106-119, DOI: 10.1179/cip.2009.1.1.106

[11] Partridge, E. 2006. Origin A Short Etymological Dictionary Of Modern English, Routledge

[12] Ryan, P. J. 2013., Master-Servant Childhood: A History of the Idea of Childhood in Medieval English Culture, Palgrave Macmillan.

[13] Skeat, Rev. W. 1882. An etymological dictionary of the English language, Oxford University Press.

[14] Skeat, W. W. 1980. Concise Etymological Dictionary of the English Language, Perigee.

[15] Stearn, P. N. 2005. Growing up – The history of childhood in a global context, Baylor University Press

[16] Stearn, P. N. 2006. Childhood in World History, Routledge.

[17] Zelizer, V. A. 1994. Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children, Princeton University Press, New Jersey.

[18] <https://www.britannica.com/topic/Germanic-languages> (erişim, 2.11.2017)

[19] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. 2004. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf (erişim, 9.2.2018)

[20] <http://www.dictionary.com>(erişim, 2.11.2017)

[21] <https://www.thefreedictionary.com/baby> (erişim, 2.11.2017)

[22] <http://www.thesaurus.com> (erişim, 2.11.2017)